Hladˇo, P. (2013). ***Rozhodování žáků absolventských ročníků základních škol o další vzdělávací a profesní dráze. Analýza na základě dotazníkového šetření a ohniskových skupin.***

Brno: Mendelova univerzita v Brně.

Autor se profiluje zaměřením, jemuž se v České republice věnuje relativně malý okruh odborníků a nabízí komplexně pojatou publikaci s odborným nadhledem a respektem k dosavadnímu vývoji tematiky kariérního poradenství. Svou odbornou profilací vhodně doplňuje oblast edukačního a pedagogicko-psychologického poradenství a obohacuje tuto současnou praxi o nové poznatky jak z oblasti teorie, tak i pedagogické praxe.

Odborným přínosem publikace je kromě teoretických východisek i prezentace výsledků rozšířeného empirického šetření, jež navazuje i na další výzkumné projekty autora (např. Hladˇo, 2008, 2009, 2010a, b, c, 2012a, b).

Monografie je přehledně strukturovaná (každá kapitola má stejný design – úvod do problému, postup šetření u základních skupin respondentů, prezentace výsledků a přiměřená diskuse s implikacemi pro edukační praxi). Je přínosná nejen pro odborníky, kteří směřují k prvotnímu uchopení dané problematiky, ale i pro zájemce, kteří se problematikou profesního rozhodování žáků zabývají dlouhodobě.

V úvodu monografie reaguje autor na terminologickou nejednotnost a vhodně vymezuje vlastní pojetí použitých termínů a jejich význam pro edukační praxi. Pokračuje částí zaměřenou na komparaci výzkumných konceptů výchovného poradenství, vzdělávací a profesní dráhy žáka, a to s ohledem na kontext rodiny. Přínosné je srovnání vybraných teorií kariérového vývoje žáka a analýza těžkostí při kariérní volbě nejen u žáků v zahraničí, ale i u české žákovské populace. Publikace dále nabízí, na české poměry ojedinělý, soubor poznatků o různě orientovaných průzkumech v oblasti kariérového poradenství, včetně srozumitelně a účelně prezentovaných výstupů z těchto šetření. Na teoretické úrovni věnuje autor pozornost vlivu rodičů a rodiny, které lze obecně považovat za klíčový zdroj rozvíjení osobnosti dítěte a jeho kompetencí, důležitých zejména pro utváření funkční gramotnosti a správného životního stylu. Zajímavé je hodnocení autonomie žáka v rozhodovacím procesu, v jehož rámci autor uvádí, že získané výsledky jsou závislé na regionu a oboru dalšího studia a praxe. Uváděné výsledky je možné komparovat

i s výsledky jiných studií, zaměřených naopak na výchovný styl rodiny a míru podpory autonomie dítěte v rodinné výchově v ČR a zahraničí, což k hodnocení získaných dat z oblasti kariérového vývoje žáků může přinést i další rozměr, než k jakému dochází autor. Nezanedbatelný význam přisuzuje P. Hlaďo i vlivu vrstevníků, jejichž postavení v preferovaných sociálních interakcích narůstá nejen v období puberty a rané adolescence, ale již na počátku mladšího školního věku (srov. Šauerová, 2012).

Odborné těžiště publikace pak tkví zejména v prezentaci výsledků výzkumného šetření, které přináší řadu velmi podnětných informací pro edukační praxi, zejména pro instituce kariérového poradenství.

Cílem výzkumu bylo určit počátek rozhodování žáků o další vzdělávací a profesní dráze, pojmenovat faktory, které rozhodovací proces ovlivňují, a identifikovat subjekty, které iniciují rozhodování žáků. Nedílnou součástí výzkumu bylo rovněž určení sociálních vlivů, které na rozhodování působí, a stanovení formálních a neformálních zdrojů informací, které žáci i rodiče berou při rozhodování v potaz.

Design předkládaného výzkumu je precizně propracovaný a srozumitelně prezentovaný jak v textové části, tak i v tabulkových přehledech. Stejně precizně jsou čtenářům prezentována data o výzkumném vzorku, neboť již sama tato data jsou podstatnými proměnnými, s nimiž autor pracuje jako s kategorií nezávislých proměnných. Autor pro získání dat využívá klasického dotazníkového šetření doplněného o méně tradiční metodu – metodu ohniskových skupin. Přestože má její užití dostatečnou oporu v odborné literatuře, zůstává otázkou, zda použití jiných metod by nemělo přesnější výpovědní hodnotu. Pozornost byla v průzkumu zaměřena na sledování počátku rozhodování žáků o další vzdělávací a profesní dráze v souvislosti s genderem, strukturou rodiny a nejvyšším dosaženým vzděláním rodičů (poněkud netypicky jsou hypotézy uvedeny v příloze, nicméně jsou precizně formulovány a přehledně prezentovány). Potvrzení (zamítnutí) hypotéz autor diskutuje také s názory jiných autorů.

Další část šetření se věnuje hodnocení názorů žáků a rodičů na jejich roli při rozhodování o volbě budoucího profese. Výsledným šetřením autor dospěl k závěru, že obě skupiny považují za přiměřené, že volba je spíše záležitostí žáka (u žáků je tento postoj výraznější), na druhou stranu rodiče se domnívají častěji než žáci, že nesou jako rodiče za volbu školy a profese velkou část odpovědnosti. V tomto ohledu je možné výsledky porovnat s daty získanými

při průzkumu volby sportovních aktivit mezi rodiči v ČR, Maďarsku a Polsku, z kterého je patrné, že čeští rodiče jsou dominantnější při rozhodování o aktivitách svého dítěte než rodiče z druhých dvou zemí (blíže Maison, 2013).

Další kapitola sleduje vliv ostatních sociálních faktorů při rozhodování žáka, a to jak z pohledu žáků, tak z pohledu rodičů. Hodnocení důležitosti jednotlivých sociálních faktorů se na prvních místech shoduje u obou skupin respondentů (žáci, rodiče). Překvapujícím zjištěním je, že z pohledu žáků se při jejich volbě povolání více uplatňují „jiní" učitelé než třídní, teprve poté se umísťují třídní učitelé, následují je výchovní poradci a poradci z pedagogicko-psychologické poradny. Ze všech sociálních zdrojů, z nichž mohou rodiče a žáci čerpat informace, se umístil na poslední příčce školní psycholog. Otázkou tak na základě prezentovaných dat zůstává kvalita poradenské péče a důvěra žáků k profesionálnímu poradenství, které nebývá založeno na pozitivním emocionálním vztahu, neboť se žáci s těmito profesionály často setkávají až při samotné volbě studia a povolání (srov. Kucharská, 2002; Šauerová & Schatzová, 2013).

Při hodnocení průběhu volby budoucího studia či povolání nelze opomenout ani informační zdroje, z nich žáci (rodiče) čerpají informace pro své rozhodování. Této oblasti je věnována kap. č. 7 a stejně jako v předchozích částech je sledováno působení informačních zdrojů u žáků zvlášť a u rodičů zvlášť. Součástí šetření bylo i sledování míry informační hodnoty jednotlivých zdrojů pro respondenty. I v této oblasti je překvapující, že informace získané ze strany institucí kariérového poradenství vnímají žáci jako méně přínosné. Podstatnými zdroji pro žáky byly informace poskytnuté příslušnou školou, dále internetem a rodiči. Z pohledu rodičů se jednalo o stejné zdroje (na místě rodičů se vyskytly jejich vlastní zkušenosti). Tyto výsledky jsou pro pedagogickou praxi velmi podstatné a je důležité na ně zejména v oblasti kariérového poradenství přiměřeně reagovat.

Na sledování významu informačních zdrojů při rozhodování žáků navazuje autor podrobnějším studiem internetových informačních zdrojů při volbě vzdělávací a profesní dráhy, kde seznamuje čtenáře s různými internetovými zdroji určenými k poradenství v této oblasti (seznam získaný rešerší zdrojů). Respondenti hodnotili informační efektivitu těchto vybraných zdrojů. Výsledky jsou opět srozumitelně graficky i slovně prezentovány. Mírnou výtkou ke grafickému zobrazení může být méně přehledná volba různých odstínů šedi ve sloupcových grafech. Výsledky šetření mezi žáky i rodiči jsou obdobné, což je opět velmi důležité pro pedagogickou i poradenskou praxi.

Proces volby další vzdělávací a profesní dráhy představuje hledání souladu mezi atributy člověka, světa práce a vzdělávacího systému (Hlaďo, 2013). Poslední oblastí, na kterou bylo zaměřeno výzkumné šetření, tedy bylo sledování faktorů a kritérií, které se do rozhodování o další kariéře promítají. Významnými faktory, které by žáci při rozhodování využili, jsou: význam obsahu studia, možnosti uplatnění absolventů při rozhodování žáků, náročnost studia a šance uspět při přijímacích řízení. Mezi méně důležité patří z pohledu žáků např. potřeby zaměstnavatelů či míra nezaměstnanosti absolventů daného oboru. V tomto směru je patrné, že výsledky získané u rodičů jsou již závislé na jejich vlastních pracovních zkušenostech, kdy zejména potřeby praxe a míru nezaměstnanosti vnímají jako podstatnější informaci než jejich děti.

Závěr publikace je věnován shrnutí výsledků komplexně pojatého šetření, které reaguje na náročnou a velmi podstatnou fázi v životě žáka – a to fázi vlastního rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze, na níž nejsou žáci na konci školní docházky zralí nejen psychologicky, ale ani sociálně. Čtenář je obeznámen s hlavními výsledky dílčích šetření, jak se s nimi podrobně seznamoval v rámci jednotlivých kapitol. Autor nezapomíná ani na náměty pro další výzkum a přehlednou prezentaci příloh. Odbornou kvalitu publikace lze doložit rovněž soupisem bibliografických zdrojů, který čítá téměř 26 stran.

Předkládaná monografie je odborně kvalitní syntézou teoretických a empirických poznatků jak z českého prostředí, tak i ze zahraničí, jež významným způsobem zasahuje do vysoce aktuální odborné diskuse.

Markéta Šauerová
Vysoká škola tělesné výchovy a sportu PALESTRA, spol. s r. o.
Katedra pedagogiky a psychologie

Literatura

Hlaďo, P. (2008). Volba povolání žáků základní školy a kariérové poradenství v České republice. *Technológia vzdělávania – Slovenský učitel, 16*(5), 7–10.

Hlaďo, P. (2009). Výzkum volby povolání dospívajících v kontextu rodiny. In E. Walterová, et al., *Přechod žáků a žákyň ze základní na střední školu: pohledy z výzkumu* (s. 83–99). Brno: Paido.

Hlaďo, P. (2010a). Dynamika rozhodování žáků základních škol o další vzdělávací dráze. *Studia pedagogica, 15*(2), 87–104.

Hlaďo, P. (2010b). Strategie uplatňované rodiči při volbě další vzdělávací dráhy žáků. *Pedagogicko-psychologické* poradenství, *59*, 11–18.

Hladˇo, P. (2010c). Vliv sociálního okolí na kariérové rozhodování žáků při přechodu do vyššího sekundárního vzdělávání. *Pedagogická orientace, 20*(3), 66–81.

Hladˇo, P. (2012a). Názory žáků a rodičů na význam vzdělávání a profese pro životní úspěch a spokojenost. *Pedagogika.sk., 3*(4), 213–231.

Hladˇo, P. (2012b). *Profesní orientace adolescentů: poznatky z teorií a výzkumu*. Brno: Konvoj.

Kucharská, A. (2002). Profesní poradenství ve školství. *Pedagogicko-psychologické poradenství II: Diagnostika* (s. 123–142). Praha: PedF UK.

Maison, D. (2013). *Mums and sport – portrait of the mums with child agend 7–16 years old.* Warsaw: Dom Badawczy Maison.

Šauerová, M. (2012). Vliv vývoje sociálních interakcí dětí předškolního a mladšího školního věku na možnost podpory čtenářské gramotnosti v rodinné edukaci. *Pedagogika*, *62*(1–2), 126–136.

Šauerová, M., & Schatzová, V. (2013). Význam diagnostiky učebních stylů v podpoře studia. *AULA, 21*(1), 20–45.

Jarkovská, L. (2013). *Gender před tabulí. Etnografický výzkum genderové reprodukce v každodennosti školní třídy.*

Praha: SLON.

Zachytit a podrobit zkoumání dění ve školních třídách bývá pro výzkumníky výzvou. Díváme-li se na vyučování z pohledu interakce a komunikace ve třídě, pak velmi častým způsobem zkoumání bývá videozáznam a jeho následná analýza, setkávat se můžeme i s etnografickými přístupy. Co se týče zaměření analýz, v pedagogickém výzkumu stále převládá analýza verbálních výměn založená především na transmisivním pohledu na komunikaci, mnohem méně často jsou zastoupené analýzy přistupující ke komunikaci dialogicky. Ačkoliv se problematikou genderu ve třídě se u nás sice několik studií empiricky zabývalo (např. Doležalová, 2009; Vaďurová, 2011), jedná se patrně o první studii v rozsahu monografie. Vzhledem k výše uvedenému vnímám knihu Lucie Jarkovské jako nový impuls pro pedagogický výzkum, a to jak tematicky, tak metodologicky.

Kniha si klade za cíl přispět k poznání o genderové reprodukci ve školním prostředí, přičemž cílovými čtenáři jsou jak akademici zabývající se genderem a vzděláváním, tak i samotní vyučující (s. 13). Kniha je rozdělena do dvou hlavních částí. První část je teoreticko-přehledová, těžištěm knihy je však část druhá, ve které autorka představuje metodologii výzkumu a výstupy svých analýz. Kniha je doplněna zajímavými obrazovými přílohami.

Z hlediska genderu (a do určité míry také pedagogicky) byla kniha recenzována jinde (Cidlinská, 2013). Vzhledem k mým omezeným znalostem v oblasti genderu se budu knihou Lucie Jarkovské zabývat především metodologicky a pedagogicko-didakticky.

Metodologickým rámcem byla etnografická případová studie šesté třídy základní školy, do které autorka docházela průběžně po dobu celého školního roku. Kromě pozorování (doplněného o audiozáznam) výuky výtvarné a rodinné výchovy jedné učitelky měla autorka možnost proniknout do života třídy pomocí svých vlastních výukových vstupů, dále mimo jiné provedla rozhovory s dětmi a s vyučující a analyzovala výukové materiály (učebnice, brožury) a práce žáků. Za velmi podnětnou považuji diskusi k etickým otázkám výzkumu ve škole (s. 55–57). Kromě toho považuji za cennou část textu věnující se reflexivitě související s působením autorky ve třídě (s. 48–53). Tato část nedílně souvisí s paradigmatickými aspekty provedených analýz, ve kterých se autorka pohybuje mezi dvěma pohledy. Na jedné straně využívá etnometodologii, která zkoumá mechanismy zakládající re-konstrukci společenského uspořádání a kultury v každodenních interakcích, na druhé straně staví na poststrukturalistickém feministickém přístupu. Na diskurs tedy autorka nahlíží jako na jazyk používaný ke společnému utváření významu (etnometodologie), tak z pohledu utváření jedince a společenských struktur jazykem (poststrukturalismus). Právě tyto dva pohledy na jazyk do značné míry v českém pedagogickém výzkumu interakce ve třídě absentují. Za přínosnou považuji i práci autorky s daty při analýzách a se způsobem zobecňování. Autorka z pohledu uvedených přístupů důkladně analyzuje interakce a diskursivní praktiky, které ve třídě pozorovala, a vhodně je zasazuje do širšího teoretického rámce, čímž teorii potvrzuje a zpřesňuje. Jedná se tedy o analytickou generalizaci, nikoliv o (statistické) zobecnění na populaci. Oceňuji i promyšlenost a různorodost interpretací sledovaných a popsaných jevů, ke které nepochybně přispěla právě i paradigmatická pluralita autorčina výzkumu.

Vzhledem k tomu, že problematikou genderu jsem se nikdy do hloubky nezabýval, mohu jen konstatovat, že pro mě byly autorčiny popisy, analýzy a interpretace poučné a zároveň provokativní. Za zajímavou považuji například část věnující se mapování terénu před započetím výzkumu, do které autorka zahrnula analýzu prostor školy z hlediska genderu (s. 57–64). Některé části výzkumu, především výňatky z hodin sexuální výchovy a z produktů práce žáků, čtenáře patrně zároveň pobaví i budou šokovat. Tato tenze, kterou autorka vhodně převádí do odborné diskuse, dle mého názoru přidává knize na čtivosti.

Co se týče pedagogického pohledu na knihu, čtenáře vzhledem k zaměření studie patrně nepřekvapí, že se autorka zaměřuje na problematiku sexuální výchovy realizované ve zkoumaných hodinách (především) rodinné výchovy. Za zdařilou považuji analýzu pozice sexuální výchovy z pohledu kurikula, ze společensko-politické perspektivy a ve vztahu k (ne)aprobovanosti vyučující (s. 91–100).

Na druhou stranu mám pocit, že autorka mohla věnovat více prostoru a pozornosti pedagogické, resp. didaktické, stránce. Autorka konstatuje, že „popsané aktivity mohou přímo využít i vyučující, kteří chtějí ve výuce otevřít genderovou diskusi" (s. 129). V závěru publikace pak uvádí, že „problémem pedagogických přístupů nereflektujících genderové aspekty je právě to, že tuto rozmanitost, kterou je možné kreativně a hravě využít, ignorují nebo přímo popírají" (s. 165). Jsem přesvědčen, že má-li školní vzdělávání být záměrné a systematické, pak se nemůžeme spolehnout na kreativitu učitelů a hravost navržených činností, ale musíme si být vědomi cílů a obsahů, které stojí na pozadí, a k nim volit vhodné postupy (metody). Za přínosné bych tedy považoval uvedení výchovných a vzdělávacích cílů u jednotlivých aktivit, které autorka s dětmi prováděla, v návaznosti na vzdělávací obsahy. Zejména u aktivity, ve které autorka jako učitelka žádala děti o uvedení výhod a nevýhod bytí opačným pohlavím, nebo u aktivity, kde děti měly nakreslit obrázek toho, jak bude vypadat jejich život, až jim bude třicet, tyto cíle a obsahy ve vztahu k sexuální výchově jako neoborový učitel stěží domýšlím. Také se domnívám, že autorka mohla věnovat více pozornosti procesuální stránce realizaci aktivit. Například u aktivit souvisejících s feministickou pohádkou měly děti nakreslit jeden obrázek zachycující pohádku a k němu přiřadit nadpis pohádky, čímž autorka patrně chtěla ověřit porozumění dětí pohádce nebo zachytit vnímání pohádky dětmi. Z textu není přitom zřejmé, jak se s obrázky dále pracovalo. Nepovažuji tedy za překvapivé, že autorka na základě jednoho obrázku s popiskem od každého dítěte vyvozuje, že „sdělovanému rozumějí různé děti různě" (s. 169, 160–163).

Z výše uvedeného pojednání je patrné, že ve své knize Lucie Jarkovská skloubila problematiku genderu s problematikou školního vzdělávání a na švu těchto dvou oblastí provedla výzkum. Zde jsem se knihou zabýval především z metodologického a pedagogického hlediska. Metodologicky je kniha pro tuzemský pedagogický výzkum výuky a interakce ve třídě inspirativní. Na druhou stranu pedagogicky a didakticky má kniha určité slabiny, které jsem nastínil výše. Knihu tak vnímám jako příspěvek, který by mohl obohatit dialog mezi pedagogikou a sociologií jakožto disciplínami, které se mohou

teoreticky, metodologicky i aplikačně doplňovat. Zájemcům o problematiku genderu a výzkum interakce ve třídě knihu mohu jedině doporučit.

František Tůma
Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta,
Institut výzkumu školního vzdělávání

Literatura

Cidlinská, L. (2013). Jak se dělá gender ve škole a co s tím – od demokratické výuky k demokratické společnosti. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, *14*(1), 95–97.

Doležalová, L. (2009). Genderové stereotypy v komunikaci v mateřské škole. *Studia paedagogica*, *14*(1), 165–177.

Vaďurová, L. (2011). Genderově stereotypní vzorce chování v pedagogické komunikaci na druhém stupni základní školy. *Studia paedagogica*, *16*(1), 211–224.

Dupkala, R., Dudinská, I., & Halčin, P. (Eds.). (2013). *Idea tolerancie I.*

Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.

Iba pred pár mesiacmi sa mi dostal do rúk zborník s vyššie uvedeným názvom – nota be- ne, vzhľadom k jeho aktuálnosti a najmä zaujímavosti mi nedá, aby som sa k nemu nevyjad-rila – a to v pozitívnom slova zmysle. Súčasné postmoderné filozofické, ako i pedagogické myslenie sa v rámci svojich úvah a zamýšľaní nielen nad človekom, ale i celej spoločnosti v dobe po moderne intenzívne a so záujmom venuje dnes tak aktuálnej, problematike, akou je tolerancia, spojená s otázkami etiky, morálky, morálnej výchovy, výchovy k občianstvu, ale i mnohých iných morálne pedagogických fenoménov, akými sú filozofické a globálne súvislosti edukácie, dialektické a systémové prístupy k edukácii a jej teórie, zmysel axiologicko – morálnych súvislostí edukácie, normy, hodnoty a ciele vo výchove, filozofické problémy antropológie, úzko spojené so zmyslom života človeka a jeho výchovy, výchovnej kultúry, etc. pretože práve dnes ide o ich aktuálne poslanie a význam čo si každý pedagóg, ako i vychovávateľ, ktorý nielen participoval na zborníku, ale i bežne pôsobiaci učiteľ na akomkoľvek stupni škôl uvedomuje práve v dobe po moderne, keď v rámci nielen filozofie a etiky, ale i výchovy a celého pedagogického myslenia prichádza ku veľkým krízam, ba až k výchovnému vákuu (pozri Behúnová, 2010, s. 104).

Je faktom, že v súčasnosti si viac než predtým sprítomňuje práve otázky tolerancie, ktoré sú obsiahnuté v každom výchovno – vzdelávacom procese a to i napriek tomu, že často absentuje a ktorá sa podľa niektorých autorov stráca a je nahradená intoleranciou v pravom zmysle slova (pozri: Klimeková, 2013, s. 30). Práve tolerancia je fenoménom, ktorý úzko a neformálne súvisí s edukačným procesom (pretože je jeho predpokladom) a je viac než aktuálna v celom výchovno-vzdelávacom procese, ktorý patrí pod strechy nielen univerzít, ale i všetkých škôl u nás i v zahraničí (pozri Miczka, 2007, s. 22).

Práve preto možno konštatovať, že všetko uvedené pôsobí ako niečo „nedopovedané", „nedoriešené" a stále otvorené pre ďalšie riešenie, ktoré nás ešte len čaká pero futuro (viď Špiner, 2004, s. 91). Tieto, ale i mnohé iné filozoficko – etické, ale i politologické a teologické problémy obsahuje zborník, ktorý je výsledkom riešenia vedeckovýskumného projektu MŠ SR s názvom: „Idea tolerancie – jej multikultúrne východiská, dimenzie, limity a ich interdisciplinárne (filozofické, teologické a politologické) reflexie" (VEGA,A, 1/0523/12).

Interdisciplinárnym zameraním chce predkladaný zborník (ako napokon aj celý výskumný projekt VEGA) prispieť k analytickému prehĺbeniu a interpretačnému precizovaniu doterajších reflexií idey tolerancie najmä z hľadiska súčasného filozofického, teologického, politologického a pedagogického myslenia Preto sa v úvode žiada pripomenúť, že tolerancia, to nie je iba názor, je to pozícia vyznačujúca sa schopnosťou akceptovať iné názory. To však neznamená, že vlastné názory sa nedajú meniť a zmeniť, že nemožno prijať aj argumenty ľudí, ktorí majú iné názory (a vo výchovný – vzdelávacom tým viac).

Práve tento fakt je jedným z dôvodov, ktorý vyvolal konštruktívny dialóg nielen samotných riešiteľov zborníka (rôzne orientovaných autorov, ktorí svoje myšlienky vyjadrili sebe vhodným spôsobom), ale i širšej verejnosti pedagógov, ktorých sa vyššie uvedené otázky etiky, etickej výchovy a celého edukačného procesu bytostne dotýkajú (pozri Kasáčová & Kosová, 2013, s. 11). A nie je to náhodné, pretože o otázkach tolerancie (rovnako ako i o humanite a tolerancii) v dobe po moderne a pri vstupe do „Novej jednotnej Európy" neradi hovoríme, pretože sa nám zdajú byť „zbytočné", „nepotrebné", „nič – nevraviace" a často i „kalkulujúce" (viď bližšie Behúnová, 2001, s. 62).

Čo sa týka obsahu vedeckého zborníka, ide o veľmi široký diapazón otázok, ktoré sa týkajú tolerancie, jej pôvodu, významu a limít, náboženskej výchovy,

otázok potreby hodnôt v našom živote, problémov etiky a etickej výchovy, ako i otázok humanity v dejinách i v súčasnosti – v počte 17 – ich publikačných jednotiek, s poznámkou, že v mnohých prípadoch absentujú otázky, týkajúce sa koncepčno – obsahovej a metodologickej základne v zmenách v pedagogickom myslení, ktorá vychádza z dvoch paradigiem: 1. rozvoj všetkých vzdelávacích funkcií (nižších, vyšších) najmä však kritického myslenia, 2. rozvoj mimo poznávacích schopností osobnosti, najmä však ich preštrukturovanie s dôrazom na rozvoj výchovný – vzdelávacích funkcií (viď bližšie Kyseľová, 2009, s. 141). To čo sme uviedli, to je iba prehľad publikovaných jednotiek.

Čo považujeme za potrebné, to je skutočnosť, aby sme sa vyjadrili nielen k holým faktom, ale podali i analýzu toho najzaujímavejšieho a najprínosnejšieho čo zborník obsahuje (i keď v mnohých prípadoch absentujú otázky edukácie a sú veľmi diskutabilné (viď Geremešová, s. 71–80; Mojdis, s. 92–102; Šanta, s. 137–145; Halčin, s. 146–154; Lapošová, s. 156–161; Eliášová, s. 184–191). Ide síce o hodnotné príspevky, ale chýba im, všetko to, k čomu sa v ich rámci mohli vyjadriť nielen ako vedeckí pracovníci ale i pedagógovia – k otázkam edukácie a jej formovaniu v rámci skúmaných problémov. I keď otázky tolerancie nesporne patria medzi najfrekventovanejšie pojmy súčasnej nielen filozofie, etiky, kulturológie i teológie, musím sa kriticky vyjadriť, že nie sú v zborníku obsiahnuté, pretože každý autor vymedzuje, resp. prezentuje svoje názory zo svojich pozícií, preto neprekvapuje, že obsah i zmysel pojmu výchova zostáva interpretačne otvorený, čo ho – obrazne povedané – predurčuje tiež k tomu, aby sa stal predmetom dialógu.

Po detailnej analýze celého zborníka prichádzame k záveru, že mnohé štúdie sú opodstatnené, pretože – historicky vzaté – história ako magistra vitae, nás učí, že tolerancia nebola človeku (a svetu ľudí) vždy vlastná, preto práve dnes – v 21. storočí je potrebná a nezastupiteľná, čo je dôvod, že je potrebné si ju viac než doteraz sprítomniť a adekvátne sa k vyjadriť. Naopak ľudská intolerancia – a tým i celé kurikulum - ktoré nestrpí, resp. neznáša iné – odlišné správanie je nepochybne fylogeneticky staršou tendenciou než tolerancia.

Akiste nie náhodou sa aj slovo tolerancia udomácnilo v lexike európskej duchovnej kultúry až na začiatku novoveku, t. j. v atmosfére extrémneho náboženského prenasledovania a hlbokej krízy v oblasti spolunažívania ľudí s rozdielnou hodnotovou orientáciou. Aj keď to znie paradoxne, ale „objavenie sa“ slova tolerancie (a jeho použitie na označenie znášanlivosti, ohľaduplnosti, trpezlivosti, úcty k človeku atď. voči tomu, čo je „iné“), bolo podmienené, či

dokonca vyvolané tým, čo je priamym opakom vyššie uvedeného významu tohto slova. Inak povedané, tolerancia sa zrodila v lone intolerancie, keď táto začala nadobúdať neznesiteľné podoby a rozmery (pozri Zachariasz, 2001, s. 49).

Ergo – na filozofickú, etickú a v konečnom dôsledku i kultúrnu kategóriu sa slovo tolerancia zmenilo až (či už?) v období novoveku, presnejšie v čase nástupu európskeho osvietenstva, spojeného s racionálne kritickým myslením, ktoré by sme mali používať i dnes, keď sa honosíme oným „čarovným vstupom" do „Novej jednotnej Európy", spojenej s postmodernou, ktorá prevrátila všetko na ruby. Ak toleranciu chápeme ako jednu z podmienok výchovy a zachovania človeka a ľudského života, chápeme ju zároveň ako prejav, alebo súčasť určitého systému hodnôt (pozri Charvátová, 2009, s. 87). Ak je tolerancia pevne zakotvená v systéme kultúry určitých hodnôt (napr. v systéme, ktorý ako najvyššiu hodnotu prijíma, požaduje a rešpektuje hodnotu ľudského života človeka a jeho výchovy) je aj jej význam určovaný týmto systémom, konkrétne akceptáciou jeho najvyššej hodnoty.

Na toleranciu sa potom vzťahuje nielen určitá konečnosť, limitujúca určenosť, ale tiež významová nevyhnutnosť. Pozitívny význam tolerancie spočíva v tom, že spoluvytvára podmienky pre vzájomné obohacovanie sa a rozvoj jednotlivých kultúrnych, nábožensko-výchovných i morálnych hodnôt, čím zároveň predchádza ich stagnácii. Hodnotovo „zabetónovaný", alebo "uzamknutý" (a teda stagnujúci výchovno-vzdelávací systém) je skôr či neskôr odsúdený na degradáciu, úpadok a je „vyhodený na ihrisko dejín".

Napokon, ani ten najširší a najpevnejší „čínsky", či „berlínsky" múr kultúrno-civilizačno-výchovnému vývinu neodolal. Vždy platilo i platí, že budúcnosť patrí slobodnému mysleniu a zodpovednému konaniu ľudí nezávisle od ich rasovej, etnickej, kultúrnej, náboženskej alebo politickej orientácii. Výstižne sa k tomu vyjadril L. Štúr v Slovenských národných novinách, ktorý nám poskytol námet na úvahu o objektívnych, kultúrno-sociálnych súvislostiach, spojených s javmi tolerancie, resp. intolerancie. Preto svet akoby cítil potrebu novej unifikácie, ale s multiplexnou štruktúrou, teda nejednoznačnosťou, individualizmom a hodnotovým pluralizmom.

Ako uvažovať o tolerancii alebo skôr o panstve intolerancie po slovensky či na Slovensku, presnejšie o jej defektoch, pochybeniach, zlyhaniach, o zneužití, resp. stabilnom zneužívaní moci ako takej – to je vyjadrenie slovenskej za-

ostalosti spoločnosti, vrátane deformovanej a na ruby prevrátenej výchovnej reality, podceňovaním vlastných možností a nekonečnou vierou, že „nejako len bude – ale ako“? Nechceme byť pesimisti, hoci nás poháňa „stroj“ času globalizácie i konkurenti z kultúr Východu. Slovákom sa často zadrháva dych, kde sa teda stala chyba? Byť za hranicou, v západo-východnom prievane, je teda údelom slovenského etnika, jeho kultúrny – edukačnej nedospelosti v morálnom, náboženskom aspekte a zahľadenosti do seba.

Tolerancia – dodávam – ak budeme personifkovať tento jav – sa teda pohybuje v priestore, kde sa pohŕda objektívnou pravdou, vzdelaním a kultivovaním ľudského ducha. Riešenie krízy tolerancie (ale i humanizmu) vyžaduje najmä určitý záujem o vec. Záujem, ktorý rozruší jednostranný pohľad na svet a sústredí pozornosť človeka ne tie momenty, ktoré sa týkajú jeho začleňovania sa do občianskeho života. Zároveň je potrebné rešpektovať fakt, že výchovné formovanie človeka – občana je zložitou etapou ľudského života, v ktorom sa rieši kríza jeho identity, tolerancie i demokracie.

Rovnakou mierou nie je možné zabudnúť na skutočnosť, že formovanie osobnosti človeka – občana, demokraticky-tolerantného je zložitou etapou ľudského života, v ktorom sa rieši rastúca kríza nielen výchovno-vzdelávacieho procesu, tolerancie, vrátane množstva pochybností o nej.

Ak chceme vyriešiť tento problém, na to však potrebujeme čas. Preto sa pýtam, či nám nezostáva nič iné, len žiť iba v demokraticko-tolerantno-výchovných snoch a ilúziách, alebo sa radšej vzdať snov a žiť v klamstvách a v lžiach?

Recenzovaný zborník odporúčame do pozornosti všetkým tým, ktorých sa problémy tolerancie, humanizmu, ako i výchovy a osobnostnej dimenzie človeka ako i antinómie výchovy, jej noriem, ideálov a cieľov bytostne dotýkajú, pretože sú práve dnes tak potrebné, keď je výchova vyhodená na ihrisko dejín (pričom je tak potrebná) a to nielen na Slovensku, ale dnes v celoeurópskom rozmere, kde problémy tolerancie, humanizmu a pedagogických problémov, ktoré exponenciálne rastú a – žiaľ – sú nedošené a v budúcnosti ich bude potrebné naliehavo riešiť, pretože bez nich sa nezaobídeme.

Anna Klimeková
Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta,
Katedra etickej a občianskej výchovy

Literatúra

Behúnová, V. (2001). Pedagogické myslenie a filozofia. In V. Dudinský (Ed.), Človek v súradniciach *multidimenziálnej spoločnosti II* (s. 62–68). Prešov: ManaCon.

Behúnová, V. (2010). *Vzdelávanie a postmoderné vákuum*. Prešov: Grafotlač.

Charvátová, K. (2009). Výchova ve vztahu ke kulturně historickému dědictví. In M. Gašparová & Š. Ligas (Eds.), *Odkaz kultúrneho dedičstva v primárnej edukácii* (s. 87–90). Banská Bystrica: PdF UMB.

Kasáčová, B., & Kosová, B. (2006). *Profesijný rozvoj učiteľa*. Prešov: Rokus.

Klimeková, A. (2013). Socio – realita a profil učiteľa etickej výchovy vo svetle kurikulárnych zmien slovenského systému vzdelávania a výchovy v dobe po moderne. *Sociálna a duchovná revue*, 4(3).

Kyseľová, J. (2009). Duchovnosť, kríza spoločnosti a význam etickej výchovy v edukačnom procese. In *Mravná výchova v školách na Slovensku a v zahraničí* (s. 141–145). Banská Bystrica: PdF UMB.

Miczka, T. (2007). Medialna pluralizacja etycznych standardów wychowania. In J. Kaliský (Ed.), *Etická výchova: Problémy teórie a praxe* (s. 172–177). Banská Bystrica: UMB, 2007.

Špiner, D. (2004). Etický aspekt vo filozofie vo výchovný – vzdelávacom procese. In E. Andreánský. *Filozofia a život – Život filozofie* (s. 91–95). Bratislava: FÚ SAV, IRIS.

Zachariasz, A. L. (2001): Tolerancja a netolerancja, granice zasadnoszów i konsekwencje praktyczne. In A. L. Zachariasz, S. Symotiuk, & I. Różycka (Eds.), *Europejskie modele tolarancji* (s. 37–53). Rzzeszów: Wydawnictvo Universytetu Rzeszowskiego.

Švec, Š. (2014). *Česky psané časopisy pro děti (1850–1989).* Praha: Karolinum.

Jako předmět zkoumání zvolil autor knihy česky psané časopisy pro děti. Jedná se o dosud málo zmapovanou oblast historie českých médií, zahrnující desítky titulů, z nichž některé formovaly celé generace, a jiné jsou dnes již téměř zapomenuty. Titul tvoří dvě samostatné části: První z nich je zevrubná studie, která se zabývá dětskými periodiky vycházejícími od poloviny 19. století do roku 1989. Rozbor vývojových etap vydávání časopisů pro děti vypovídá o proměnách jejich podoby a svébytné a bohaté tradici, kterou se tvůrcům podařilo postupně ustavit. Druhou část tvoří přehledný slovník dětských časopisů, jehož hesla představují jednotlivé tituly v obsáhlých medailonech s obrazovými ukázkami a základními údaji o názvech, době vydávání, redaktorech, přispěvatelích i ilustrátorech a v neposlední řadě také o příslušné sekundární literatuře. Informace, které čtenář může z obou částí získat, vytvářejí pestrou mozaiku, jež názorně ukazuje, že od samých počátků, a zejména od 30. let 20. století byla úroveň a kvalita dětských časopisů u nás velmi vysoká a srovnatelná s tradicí ve světě.